

СВЕТОСАВСКИ ПЛАТО У БЕОГРАДУ

SAINT SAVA'S PLATEAU IN BELGRADE

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Светосавски плато у Београду

Просторно културно-историјска целина

Културно добро

Храм Светог Саве
The Cathedral Church of Saint Sava

На највишој коти Врачара – 134 м – налази се некада стратешки најважније место у свим биткама за одбрану Београда, називано Врачарско поље. У каснијем формирању и уређењу, да би се избегло шире сагледавање ранијег обухвата Врачара, простор између улица Крушедолске, Катанићеве, Боре Станковића, Скерлићеве, Небојшине и Булеvara ослобођења, преименован је у Светосавски плато. Окружују га амбијенталне целине – некадашњи Енглезовац (од 1895. Савинац), Чубура, Котез Неимар, као и Карађорђевог парк. У оквиру целине

површине 6,6 ха налазе се Народна библиотека Србије и Споменик Карађорђу, који су утврђени за споменике културе, мала Црква Светог Саве, велики Храм Светог Саве, парохијски дом и Споменик Светом Сави. Овај простор представља место меморије двају преломних догађаја у српској историји: спаљивања моштију Светог Саве и Првог српског устанка, јер је већина објеката на платоу подизана поводом прослављања годишњица ових догађаја. Камен темељац великог храма постављен је још 1904. године, поводом стогодишњице Првог

Храм Светог Саве – мозаици у куполи и поткуполном простору
The Cathedral Church of St Sava, mosaics in the area under the dome

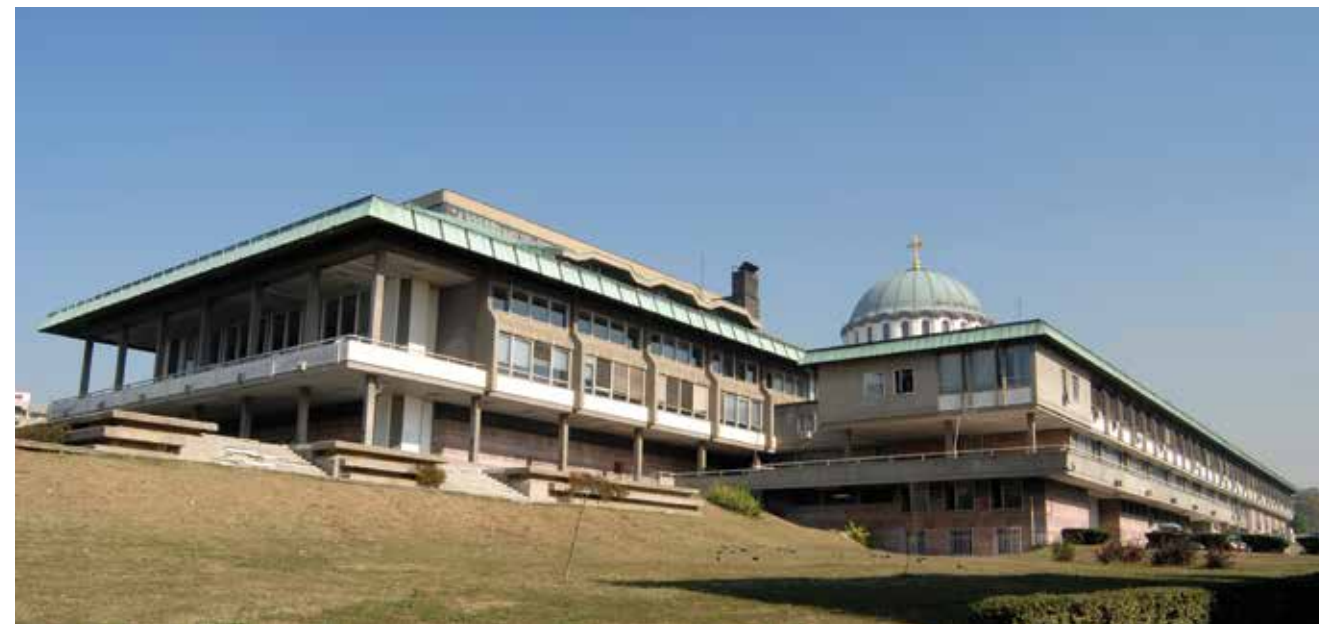
Храм Светог Саве – мозаици у олтарској апсиди
The Cathedral Church of St Sava, mosaics in the altar apse

српског устанка, а Народна библиотека Србије, Споменик Карађорђу, нови парохијски дом и Споменик Светом Сави подигнути су у обележавању сто педесете, сто седамдесет пете и двестоте годишњице овог догађаја, који симболише ослобођење Србије од турске власти. Синан-паша је 10. маја (27. априла по старом календару) 1594. године наредио да се мошти Светог Саве (1174–1236), које су почивале у манастиру Милешеви, донесу у Београд и спале, као претња српском отпору против власти султана Мухамеда Трећег. Проучавањем турских извора, потврђено је да се спаљивање моштију десило, али је по свему судећи део моштију ипак остао сачуван, о чему током 17. и 18. века сведоче записи путописаца, као и на иконама, о даривању и целивању руке Светог Саве. Од 1840. године у Кнежевини Србији уводи се прослављање Светог Саве као школске славе и истражује место спаљивања његових моштију. Крајем века, 1895. године, на тридесет и стотину угледних Београђана основали су *Друштво за подизање храма Светог Саве на Врачару*, које се ангажовало на прикупљању прилога за изградњу. Сама идеја о потреби подизања храма потиче из 19. века. У изворима се, неодређено, на источном Врачару помињу црква и ограђен простор на месту спаљивања моштију још од краја 16. века, за које не постоје материјални остаци. Постоје подаци да је ограда око светог места порушена у рату 1716/1717. и да је ту била подигнута црква за време друге аустријске владавине, све до 1757,

када су је Турци порушили. У првој половини 19. века помиње се као црквиште.

Српска православна црква је након добијања парцела на овом простору од Франсиса Макензија, као и свештеника Милоша Симоновића, донела одлуку да се место спаљивања моштију Светог Саве, утемељивача српске цркве, првог српског архиепископа и просветитеља, најпоштованијег српског светитеља, обележи на овом месту изградњом великог храма у окружењу планираних објеката Патријаршије, Богословије, музеја и библиотеке. Међутим, због недостатка средстава, најпре је 1895. била изграђена мала (стара) Савиначка црква, проширивана 1908. и 1928. године, која је имала функцију привремене цркве до 1935. и изградње постојеће мале цркве, као и велике цркве – Храма Светог Саве.

Прве познате скице Светосавске цркве израдио је још 1898/1899. године архитект Константин Јовановић, по узору на Цркву Светог Петра у Риму. Први конкурс за израду идејних решења за Храм Светог Саве објављен је 1905. маја, а за узор је постављена *архитектура доба кнеза Лазара и Светог Саве*, док је крајем 1926. на другом конкурс, једина друга награда била додељена архитекти Богдану Несторовићу. Одлука да узор за храм ипак буде Црква Свете Софије у Цариграду донета је 1931. године, а израда пројекта поверена архитектима Богдану Несторовићу и Александру Дероку. Бурна полемика у јавности поводом тога завршена је коначном одлуком патријарха и краља. Радови на изградњи храма започели

Народна библиотека Србије
The National Library of Serbia building

су 1935. године, на 700. годину од упокојења архимандрита Саве, потоњег Светог Саве, док је истовремено привремена Савиначка црква пренета, односно од њеног материјала делом је подигнута данашња мала Црква Светог Саве, северозападно од великог храма.

Мала Црква Светог Саве изграђена је 1935. године према пројекту руског архитекта Виктора Лукомског, уз надзор инжењера Војислава Зађине. У основи црква припада типу развијеног триконхоса с куполом. Гроб патријарха Варнаве у јужној певници обележен је саркофагом од белог мермера. Мања спољна припрага призидана је уз цркву приликом обнове 1964. године. Иконе на историцистичком иконостасу израдио је 1936–1937. руски сликар Владимир Предојевић, док нажалост није очувано првобитно зидно сликарство из 1938–1939. године руских сликара Николаја Мајендорфа, Бориса Обрасцева и Александра Дикија, претходно сликара Капеле Светог Андрије при Старом двору на Дедињу и Цркве Светог Ђорђа на Опленцу. Новије зидно сликарство из 1996. године извели су сликари Драган Марунић, Никола Лубардић и Дејан Радосављевић.

Храм Светог Саве у средишту источног дела платоа изграђен је по пројекту из 1932. године архитеката Богдана Несторовића и Александра Дерока, с наменом нове београдске катедралне цркве. Обликован је у архитектури модерновог српско-византијског стила. Грађен је у две фазе, од 1935. до 1941. и од 1985. до 2010, док је ентеријер довршаван и током 2022. године. По молби Српске православне цркве, Општина Врачар је 1985. године доделила цркви још две катастарске парцеле, а следеће године Завод за планирање развоја града Београда издао је услове за уређење овог простора и дао налог за наставак изградње храма. Храм је изведен према пројекту из 1988. године архитекте Бранка Пешића, на основу сачуваног првобитног пројекта аутора Несторовића и Дерока, али унапређеног новим технологијама и материјалима, под надзором Пешића и настављача архитеката Ђорђа Злоковића, Војислава Миловановића, Љубише Фолића, Бранислава Митровића и Дејана Миљковића... У основи храм је грађевина слободног крста развијеног типа, с тростепеном апсидом, једном великом

куполом и четири полукалоте. Монументални портали с тролучним портицима налазе се на западној, јужној и северној страни, а у унутрашњости су простране галерије намењене хоровима. Спољашња оплата храма је изведена од грчког белог мермера, а сокл од сивог јабланичког гранита. Зидови храма су висине до 40 м, а до врха куполе има 70 м, односно 82 м заједно с позлаћеним крстом који је дело вајара Небојше Митрића. Купола је била најпре изливена из сегмената на тлу, а затим током месец дана 1989. године специјалним дизалицама хидрауличним системом подизана на коту лукова и сводова, што је био изузетан инжењерски подухват. Зидно сликарство храма у мозаицима извео је у периоду 2018–2019. године велики број уметника руске сликарске академије, док је у крипти претходно изведено фреско-сликарство, дело младих домаћих сликара. Храм Светог Саве је по димензијама најмонументалнија српска православна црква и међу православним црквама једна од пет највећих на свету.

Народна библиотека Србије, једна од најзначајнијих институција културе у Србији, налази се на јужној и југозападној страни платоа. Пројектована је 1954. поводом прослављања сто педесете годишњице Првог српског устанка, а грађена у периоду 1966–1972. године према другом, измењеном пројекту архитекте Иве Куртовића. Конципирана је као зглобни двотрактни комплекс савремене архитектуре, с подужним административно-пословним трактом уз Скерлићеву улицу и ширим правоугаоним трактом, бочно постављеним ка Његошевој улици. Алтернацијом савремених материјала бетона и стакла, али и природног камена црвеног мермера, рустичног у обради фасаде, остварена је складна и изражајна целина, у чију су архитектуру асоцијативно транспоновани стилски елементи и пропорције кућа неколико различитих традиција. Библиотека је утврђена за споменик културе 1987. године.

Споменик Карађорђу је постављен у западном делу Светосавског платоа крајем 1979. године, приликом прославе 175-годишњице Првог српског устанка. Рад је вајара Сретена Стојановића из 1954–1955. Изливен у бронзи, представља вођу Првог српског устанка Карађорђа Петровића, на симболичном узвишењу, после завршеног освајања Београда 1806. године, у стојећем ставу, одевеног у народну ношњу, са спуштеним и припасаним оружјем. Споменик је утврђен за

културно добро 2019. године. Постављен је у непосредној близини Карађорђевог парка, аутентичног места улогорене устаничке војске и болнице из Првог српског устанка 1806–1807. године као и ратничког гробља Карађорђевић устаника (Споменик и гробље ослободилаца Београда из 1806 – културно добро – знаменито место од великог значаја, Одлука, *Сл. гласник СРС*, бр. 14/79).

Неколико урбанистичких решења, најпре архитекте Иве Куртовића из 1967, затим Михајла Митровића из 1969. године, а након првонаграђеног решења архитеката Ђорђа Бобића и Владимира Маџуре из 1989. године и два урбанистичка плана, утицали су на планирање и уређење овог простора. Нов парохиски дом наспрам мале Цркве Светог Саве изграђен је 2004. године према пројекту архитекте Матеје Ненадовића и сарадника, са северне стране храма постављена је бронзана скулптура Светог Саве, дело руског вајара Вјачеслава Михаиловича Кликова, када је и хортикултурно уређен простор платоа.

Светосавски плато у Београду је због меморијалних, симболичких, културно-историјских, архитектонско-урбанистичких и уметничких вредности утврђен за културно добро – просторну културно-историјску целину (Одлука, *Сл. гласник РС*, бр. 51/21).

Литература и извори:

- Bogunović, S. G. (2005), *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka* : arhitektura, arhitekti, pojmovi, tom 1 i 2, [Arhitektura; Arhitekti], Beograd.
- Ђурић Замоло, Д., Неђић, С. В. (1993/1994), Савинац, у: *Стамбени делови Београда и њихови називи до 1941. године, Годишњак града Београда (ГГБ) ХЛ/ХЛI* (Београд).
- Извештај о раду Друштва за улепшавање Врачара за 1904. годину*, од 2. 2. 1905. Јовановић, М. (1987), *Српско црквено грађитељство и сликарство новијег доба*, Београд : Друштво историчара уметности Србије ; Крагујевац : Каленић.
- Каниц, Ф. (1986), *Србија, земља и становништво* : од римског доба до краја XIX века, књ. 1 и 2, Београд: Српска књижевна задруга.
- Матић, В. (2006), *Две Савиначке цркве на Врачару*, Београд: Црква Светог Саве.
- Матичевић, В. (1990), *Уређење простора око храма Светог Саве : развој урбанистичких идеја*, ГГБ XXXVII (Београд): 241–263.
- Миловановић, Н., Кљајић, Р. (1981), *Београдска општина Врачар*, Београд.
- Пешић, Б. (1988), *Спомен храм Св. Саве на Врачару у Београду : 1895–1988*, Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
- Радованов, З. (2009), *Храм Светог Саве на Врачару*, Нови Сад.
- Споменица двадесетогодишњице Друштва за улепшавање Врачара* : 1884–1909 (2006), Београд: Библиотека града Београда.
- Тошовић, Ф. (1939), *О Београду, његовој околини и прошлости*, Београд.
- Трајковић, Н. (1984), *Споменар о старом Београду* : сто хроника о старом Београду, Београд.

Saint Sava's Plateau in Belgrade

Spatial cultural and historical ensemble

Cultural heritage site

Мала црква Светог Саве
The small St Sava Church

As Врачар's highest point, standing at 134 meters above sea level, the so-called Врачар Field was strategically most important location in all the battles to defend Belgrade. In its subsequent formation and landscaping, in order to avoid the inclusion of what was earlier the entire area of the Врачар neighbourhood, the area between Крушедолска Street, Катанићева Street, Боре Станковића Street, Скерлићева Street, Небојшина Street, and Ослобођења Boulevard was renamed Saint Sava's Plateau. It nestles between a number of spatial ensembles: the former

Englezovac quarter (known as Savinac as of 1895), Ћубура quarter, Котеж Неимар quarter and Карађорђевог Парка. Located within this 6.6-hectares ensemble are the National Library of Serbia building and the Карађорђе Monuments, both of which have been designated as cultural monuments. There is also the small St Sava Church, the big Cathedral Church of Saint Sava, the parish house, and the Saint Sava Monument. This area is a place of memory of two watershed moments in the Serbian history: the burning of Saint Sava's relics and the First

Мала црква Светог Саве – иконостас
The small St Sava Church – the iconostasis

Мала црква Светог Саве – гроб патријарха Варнаве
The small St Sava Church – the tomb of Patriarch Varnava

Serbian Uprising; most buildings on the Plateau were erected to mark the anniversaries of these events. The cornerstone for the sumptuous cathedral church was laid back in 1904 on the occasion of the 100th anniversary of the First Serbian Uprising, which symbolises the liberation of Serbia from the Turkish reign, while the National Library of Serbia building, the Karađorđe Monument, the new parish house, and the Saint Sava Monument were erected to mark the 150th, 175th, and 200th anniversary of this event, respectively. On 10th May (27th April according to the Julian calendar) 1594, Sinan Pasha ordered that the relics of Saint Sava (1174–1236), which had been laid to rest at the Mileševa Monastery, be brought over to Belgrade and burnt as a warning to the Serbian resistance against the Turkish rule of Sultan Muhammad III. According to the Turkish sources, the burning of the relics did actually take place, but in all likelihood a part of the relics was kept, as evidenced by the 17th and 18th-century travel books, as well as by the icons depicting scenes of gifting and kissing the hand of Saint Sava. In 1840, the Principality of Serbia introduced the celebration of the Saint Sava school festival and started an investigation into the location of the burning of his relics. Towards the end of the century, Metropolitan Mihailo and one hundred prominent citizens of Belgrade founded The Society for the Construction of the Cathedral Church of Saint Sava in Vračar, which collected donations for the construction. The idea that a church be erected at the place of the stake originated in the 19th century. The sources made vague mention of a church and an enclosed space in the

eastern part of Vračar, at the spot of the burning of the relics, since the late 16th century, but there is no material evidence to it. There is data to suggest that the fence around the holy place was torn down in the 1716–1717 war and that a church was erected there during the second Austrian reign, but that it was destroyed by the Turks in 1757. In the first half of the 19th century, it is mentioned as church ruins.

Once it obtained land lots in this area from Francis Mackenzie and cleric Miloš Simonović, the Serbian Orthodox Church decided to mark the location of the burning of the relics of Saint Sava – the founder of the Serbian church, the first Serbian archbishop and enlightener, and the most highly respected Serbian saint – by the construction of a great cathedral church in the vicinity of the planned buildings of the Patriarchate, the School of Theology, the museum, and the library. However, as the funds were lacking, the old, small St Sava Church was erected first in 1895, to be subsequently expanded in 1908 and 1928. It served as a temporary place of worship until 1935 and the construction of the existing small church, as well as the great Cathedral Church of Saint Sava.

The first known blueprints for the Church of Saint Sava were made between 1898 and 1899 by architect Konstantin Jovanović, modelled after St Peter's Basilica in Rome. In May 1905, the first Open Competition to Submit Conceptual Designs for the Cathedral Church of Saint Sava was announced, setting the architecture of the times of Prince Lazar and Saint Sava as the models to follow. In late 1926, in the second competition, only the second award was given to architect

Bogdan Nestorović. The decision to model the cathedral church after Hagia Sophia in Istanbul was made in 1931, and the project was entrusted to architects Bogdan Nestorović and Aleksandar Deroko. The public outrage that followed ended when the Patriarch and the King made the final decision. The construction works on the cathedral church commenced in 1935, on the 700th anniversary of the passing of Archimandrite Sava, later to become Saint Sava, with the temporary small St Sava's Church "transposed", i.e. with some of its material used to erect what today is the small St Sava Church, to the north-west of the cathedral church.

The Small Church of Saint Sava was erected in 1935 based on the design by the Russian architect Victor Lukomsky and under the supervision of engineer Vojislav Zadžina. The church was built on a developed triconch plan with a dome. The tomb of Patriarch Varnava in the south choir is marked by a white marble sarcophagus. The smaller outer narthex was added to the church during the 1964 reconstruction. The icons on the historicist iconostasis were authored between 1936 and 1937 by the Russian painter Vladimir Predoevich. Unfortunately, the original frescos from 1938 and 1939, authored by the Russian painters Nikolai Meiendorf, Boris Obraztsov, and Alexander Dikiy, who had previously painted St Andrew's Chapel near the Old Court in Dedinje and the Church of Saint George at Oplenac, have not been preserved. The more recent frescos were authored in 1996 by painters Dragan Marunić, Nikola Lubardić, and Dejan Radosavljević.

The Cathedral Church of Saint Sava, located in the eastern part of the Plateau, was constructed based on the 1932 design by architects Bogdan Nestorović and Aleksandar Deroko, and was intended as Belgrade's new cathedral church. It was built in a modernised Serbo-Byzantine style in two phases: 1935 to 1941 and 1985 to 2010. The interior, on the other hand, was still being completed in 2022. As per the request of the Serbian Orthodox Church, the Vračar city borough assigned in 1985 two more cadastral parcels to the Church. In the following year, The Institute for Planning the Development of the City of Belgrade issued the Requirements for Landscaping this area and approved the continuation of the works to build the cathedral church. The design that the cathedral church was built on was developed in 1988 by architect Branko Pešić, based on the preserved original design authored by Nestorović and Deroko, but improved using new technologies

and materials. The works were supervised by Pešić and the architects who continued his work – Đorđe Zloković, Vojislav Milovanović, Ljubiša Folić, Branislav Mitrović, and Dejan Miljković. The cathedral church was built on a developed free cross plan, with a three-section apse, one great dome, and four semi-domes. The monumental portals with the three-arched porticos are located on the west, south, and north side, and the interior contains spacious galleries intended for choirs. The outer formwork of the church was made from Greek white marble and the skirting from the grey Jablanica granite. The church wall run up to 40 meters high, and the top of the dome stands at 70 meters, or 82 meters, if the gilded cross, authored by sculptor Nebojša Mitrić, is taken into account. The dome was first cast from segments on the ground. Then, in 1989, a whole month was needed for special hydraulic cranes to hoist the dome up to the level of the arches and the vaults – in itself an extraordinary engineering feat at the time. The cathedral church's wall mosaics were authored between 2018 and 2019 by a great many artists of the Russian visual arts academy, while frescoes had previously been authored in the crypt by young local painters. In terms of its size, the Cathedral Church of Saint Sava is the most monumental Serbian Orthodox church and is among the five biggest Orthodox churches in the world.

The National Library of Serbia is one of the most important cultural institutions in Serbia. It is located on the south and south-west side of the Plateau. It was designed in 1954 on the occasion of marking the 150th anniversary of the First Serbian Uprising and constructed between 1966 and 1972 based on a different, modified design by architect Ivo Kurtović. It is conceptualised as a jointed two-track modern architectural complex, with the longitudinal administrative and commercial track along Skerlićeva Street, and the wider rectangular track, laterally positioned with respect to Njegoševa Street. By alternating modern materials such as concrete and glass, on the one hand, and red marble natural stone, used in a rustic fashion to treat the façade, on the other, the designer achieved a harmonious and expressive whole, by association transposing in it the stylistic elements and dimensions of houses belonging to several different traditions. The library was designated a cultural monument in 1987.

The Karađorđe Monument was placed in the western part of Saint Sava's Plateau in late 1979 to mark the 175th anniversary

of the First Serbian Uprising. It was authored by sculptor Sreten Stojanović and made between 1954 and 1955. Cast in bronze, it portrays the leader of the First Serbian Uprising, Karađorđe Petrović, on a symbolically elevated ground, after Belgrade was conquered in 1806. He is represented in a standing position, dressed in a combat national costume, with his weapons lowered and put back on his belt. The monument was designated a cultural heritage site in 2019. It was placed in close proximity of Karađorđe's Park, the actual 1806–1807 location of the insurgents' military camp and hospital from the First Serbian Uprising, as well as the warriors' cemetery for Karađorđe's insurgents (the Monument and Cemetery of the 1806 Liberators of Belgrade – a cultural heritage site and a location of great significance, Decision, *The Official Gazette of the Socialist Republic of Serbia*, No. 14/79).

Several urban-planning solutions have influenced the planning and landscaping of this area: first and foremost, the 1967 solution by architect Ivo Kurtović; then the 1969 solution by Mihajlo Mitrović; and lastly, following the awarded 1989 solution of architects Đorđe Bobić and Vladimir Macura, two urban plans. The new parish house opposite the small St Sava Church was erected in 2004 based on the design by architect Mateja Nenadović and associates. The bronze statue of Saint Sava, authored by the Russian sculptor Vyacheslav Mikhailovich Klykov, was then placed on the north side of the cathedral church, while the area of the Plateau was horticulturally landscaped.

Owing to its memorial, symbolic, cultural, architectural, and artistic values, Saint Sava's Plateau in Belgrade was designated a cultural heritage site – spatial cultural and historical ensemble (Decision, *The Official Gazette of the Republic of Serbia*, No. 51/21).

References:

Bogunović, S. G. (2005), *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka* : arhitektura, arhitekti, pojmovi, tom 1 i 2, [Arhitektura; Arhitekti], Beograd.
 Đurić Zamolo, D., Nedić, S. V. (1993/1994), Savinac, u: Stambeni delovi Beograda i njihovi nazivi do 1941. godine, *Godišnjak grada Beograda* (GGB) XL/XLI (Beograd).
Izveštaj o radu Društva za ulepšavanje Vračara za 1904. godinu, od 2.2.1905.
 Jovanović, M. (1987), *Srpsko crkveno graditeljstvo i slikarstvo novijeg doba*, Beograd : Društvo istoričara umetnosti Srbije ; Kragujevac : Kalenić.
 Kanić, F. (1986), *Srbija, zemlja i stanovništvo* : od rimskog doba do kraja XIX veka, knj. 1 i 2, Beograd: Srpska književna zadruga.

Споменик Карађорђу
The Karađorđe monument

Matić, V. (2006), *Dve Savinačke crkve na Vračaru*, Beograd: Crkva Svetog Save.
 Matičević, V. (1990), *Uređenje prostora oko hrama Svetog Save* : razvoj urbanističkih ideja, GGB XXXVII (Beograd): 241–263.
 Milovanović, N., Kljajić, R. (1981), *Beogradska opština Vračar*, Beograd.
 Pešić, B. (1988), *Spomen hram Sv. Save na Vračaru u Beogradu : 1895–1988*, Beograd: Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve.
 Radovanov, Z. (2009), *Hram Svetog Save na Vračaru*, Novi Sad.
Spomenica dvadesetpetogodišnjice Društva za ulepšavanje Vračara : 1884–1909 (2006), Beograd: Biblioteka grada Beograda.
 Tošović, F. (1939), *O Beogradu, njegovoj okolini i prošlosti*, Beograd.
 Trajković, N. (1984), *Spomenar o starom Beogradu* : sto hronika o starom Beogradu, Beograd.

